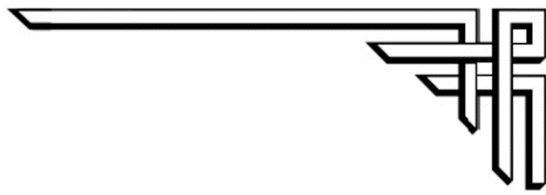

על הצדיקים

ועל התמידים

עלון שבועי להפצת אור תורתם של הצדיקים האמתיים שוכני עפר, קדושים אשר בארץ המה, והתקשרות כנשמתם הטהורה

יום רביעי [ל' סיון] הילולת הגאון רבי שלמה קלוגר זיע"א.
יום המישי [א' תמוז] הילולת הצדיק בעל ה'מאור ושמש' זיע"א.
יום שישי [ב' תמוז] הילולת הצדיק רבי נחמן מהורדנקה זיע"א.

ציון רבי נחמן מהורדנקה זצוק"ל

ציון רבי קלמן קלונימוס הלוי אפשטיין,
בעל 'מאור ושמש' זצוק"ל

העלון מוקדש לכבוד ולעילוי נשמת מו"ר
הרה"צ רבי אורי זוהר בן גולדה זצוק"ל

עש"ק פי קרוז - תשפ"ב

בית מדרש לתורה, חסידות, עבודת המידות ואהבת ישראל - "יוסף אהבה" גיליון 29

כניסת שבת (באופק ירושלים): 19:33 | לנוהגים 40 דק': 19:13 | צאת השבת: 20:25 | ר"ת: 21:21

יוצא לאור, מופץ, ומחולק לזכוי הרבים ע"י אגודת "יוסף אהבה" 054-844-3818

פרשת

תוכן עניינים

- ג.....הילולת רבי שלמה קלוגר זיע"א
- ד.....מעשה שהיה
- ה.....משרה פנויה
- ה.....אי-אפשר לשנות מדעת התורה
- ה.....איזה ענווה! איזו גדלות של מנהיג אמיתי!
- ו.....המשימה העיקרית: להרביץ תורה!
- ז.....הילולת ה'מאור והשמש' זיע"א
- ח.....מורו ורבו
- ח.....אשת חיל עמרת בעלה
- ט.....הנהגתו
- ט....."מאור ושמש"
- י.....הילולת רבי נחמן מהורדנקה זיע"א
- י.....כוונות המקוה
- יא.....לא רוצה לשמוע שבחו
- יא.....הכל טוב ולטובה
- יב.....רבי נחמן מברסלב
- יב.....התבוננות בכל מחשבה
- יג.....מתיקות תורת החסידות
- יד.....ארץ ישראל
- טז.....פטירת הצדיקים לשבוע הקרוב

הילולת רבי שלמה קלוגר זיע"א

בן י"ז נשא לאשה את הרבנית ליבא מאליא, ביתו של רבי חיים מראווה ואחותו של רבי מרדכי מארדוש³. ועבר לגור אצל חותנו.

לאחר מות חותנו, רבנו לא רצה להתפרנס מלימוד תורה ולכן שלח ידו במסחר. ומשראה כי עסקיו אינם עולים יפה, הסכים לקבל את עול הרבנות והתקבל כאב"ד קוליקוב, ושנה לאחר מכן נולד בנו בכורו חיים יהודה, שנפטר בגיל צעיר. לאחר מכן עבר רבנו לכהן ביוזפוב. ובחודש תמוז שנת ה'תק"פ התקבל כמגיד מישרים בעיר ברודי. שם נפטרה אשתו הראשונה, וכעבור שנה נשא לאישה את פריידא בת הרב אריה מרגליות מהעיר דובנא וממנה נולד לו בנו רבי אברהם בנימין קלוגר זיע"א.

רבנו ניהל אורה חיים ספני וקשה. בשעתו היה בין האוסרים על אפיית מצות במכונה [בין היתר מפני שהם פוגעות בפרנסת העניים, וגם מפני שאין לשנות את מנהג ישראל], מחלוקת שפילגה את יהודי גליציה. רבנו נודע כקנאי תקיף ובלתי-מתפשר⁴, ובין היתר

ביום רביעי [ל' סיון] הבעל"מ יחול יום הילולת הגאון הקדוש רבי שלמה יעקב יוסף קלוגר [המהרש"ק] זצוק"ל זיע"א.

רבנו נולד בחודש מרחשון ה'תקמ"ו, בעיירה קומרוב שליד זמושץ שבפולין. לאביו רבי יהודה אהרן קלוגר זיע"א, שהיה אב"ד קומרוב. עוד בהיותו ילד צעיר כבן שש, כבר כתב חידושי תורה. בהיותו בן י"ג שנים, התייתם רבנו מאביו ועבר לזמושץ, שם למד תקופה קצרה בישיבתו של רבי מרדכי ראבין זיע"א, אולם תוך זמן קצר עזב את הישיבה ולמד בעצמו בבית המדרש.

באותם שנים פרש רבי יוסף הוכגלרט¹ זיע"א חסותו על רבנו משך כתשע שנים. באותו זמן החל רבנו ללמוד גם אצל הרב יעקב קרניץ² זיע"א, אשר השפיע עליו להתחיל ללמוד גם דברי אגדה וספרי מהשבה של רבותינו הראשונים כ'מורה נבוכים', 'הכוזרי', 'ספר העיקרים' ועוד.

בהיות רבנו בן ט"ו התייתם גם מאמו, וגם רבו נפטר, והוא נותר בודד. ובהיותו

³ רבה של העיר פאריצק, ומחבר הספר 'ביאור מהר"ם שי"ף'.

⁴ ולדוגמא על תקיפותו ועמידתו בפרץ בתחילת [ואמצע] דרכו, ראה דברי קודשו באחרית ימיו בשו"ת האלף לך שלמה (יו"ד סי' רנד), בין היתר הוא כותב, בנדון המחלוקת שבין הרבנים ידי אל תהי בו ולא

¹ רבי יוסף הוכגלרט המכונה 'רבי יוסף חרין', היה מגדולי רבני פולין. בהיותו בן שבע עשרה בלבד, כבר נדפסו מחידושי בראש ספר 'זרע אהרן'.

² רבי יעקב קרניץ הנודע בכינויו המגיד מדובנא, אשר זכה לאהבתו הגר"א כנודע.

פרשת

כאילו ילדו, זה לא 'כאילו', אלא ממש ילדו, ויצא בכך ידי קיום מצוות פריה ורביה(!).

ואז סיפר לי מור חמי [הגרי"ש זיע"א] את המעשה הבא, שהתרחש, לאחר שרבי שלמה קלוגר התפטר מרבנותו בעיירה זאליפוט. יש להניח שכאשר גאון עולם שכזה, ששמו יצא מסוף העולם ועד סופו, מחליט לנטוש את קהילתו, היו לו מן הסתם כמה וכמה סיבות אמיתיות לכך, ויש רק לרחם על היהודים שנימנו על חברי הקהילה ההיא, שהגיעו למצב כזה.

אולם, אחרי הרחמים המרובים, הבה נבחן מקרוב מה עשה המהרש"ק לאחר מכן. רבי שלמה קלוגר פונה לחפש מקום אחר בו יוכל להרביץ תורה. בתוך כך, הוא מגיע אל העיר ברודני, שם מכהן כאב"ד הגאון בעל ה'בית אפרים', רבי אפרים זלמן מרגליות.

המליץ למות על קידוש השם בימי גזירות הלבוש בפולין הקונגרסאית השכנה ולא לשנות הבגד.

רבנו כתב כמאה וחמישים חיבורים בכל מקצועות התורה⁵. הוא נפטר בל' סיון⁶ ה'תרכ"ט בעיר ברודי.

מעשה שהיה

את המעשה הבא שסיפר הגרי"ש זילברשטיין שליט"א⁷, שהעיד שאת הפרטים על כך שמע ממרן הגרי"ש אלישיב זיע"א, "שלמרות שלא נהג לספר סיפורים, בכל זאת מדי פעם היה מעשיר אותי במעשים ובהנהגות של גדולי ישראל מדורות עברו".

את הסיפור דלהלן שמעתי [מספר הגרי"ש זילברשטיין] ממנו [מהגרי"ש אלישיב] במהלך דיון שדנתי לפניו אודות פסקו של רבי שלמה קלוגר שאמר שדברי הו"ל שאמרו (סנהדרין, יט): 'כל המלמד בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב

¹ נדרי זריזין - חידושים על מסכת נדרים. 'אבל משה' הספד על רבי משה סופר ורבי יעקב אורנשטיין. 'שנות חיים' - שו"ת על אורה חיים וחידושים בהלכות סת"ם. 'ספר סת"ם' - עלל כתיבת ס"ת. 'מודעה לבית ישראל' - שו"ת אודות אפיית מצות על ידי מכונה. 'טוב טעם ודעת' - הלכות טרפות ודיני סופרים. 'חידושי אנשי שם' - חידושים על שולחן ערוך אבן העזר. 'מעשה ידי יוצר' - פירוש על הגדה של פסח. 'עבודת עבודה' - על מסכת עבודה זרה. 'תקנות מהרש"ק' - על השחיטה. 'קהלת יעקב' - סדרת ספרים על המועדים. 'חכמת התורה' - סדרת ספרים על פרשיות התורה ועוד.

² או א' תמוז.

³ הובא בספר 'שבת בשמחה' להרב משה מיכאל צורן שליט"א.

אתערב בזה, כי הנה הן אמת שהימים הראשונים היו טובים מאלה, כי בילדותי או בשנים האמצעיים הייתי אוהב להיות נצב לריב ולהקדם על דבר אמת, ואף שידעתי שיהיה מעיזים להיפוך, קיימתי בנפשאי מאמר דוד המלך ע"ה "כסתה כלימה פני מזור הייתי לאחי", ומאמר הנביא "גוי נתתי למכים ולחיי למורטים", ולא חשתי על כבודי כי היה לי כח לסכול ולעמוד בפרץ. אבל עתה לעת זקנתי אין לי כח לצאת במלחמת חובה, ולקבל עלי דברי נרגן ומהלומות. וכו". ע"ש.

⁵ ביניהם, הספה"ק, סדרת השו"ת הנפלאה 'האלף לך שלמה'. 'ספר החיים' חידושים על שולחן ערוך אורח חיים. 'מי נדה' - חידושי הלכה ואגדה על מסכת נדה. 'עין דמעה' - הספד על רבי אפרים זלמן מרגליות. 'אבל יחיד' - הספד על רבי מנחם מאנים מרדכי תאומים.

אי-אפשר לשנות מדעת התורה

ברם, לאחר הדרשה, כאשר עבר הגאון ליד כסאו של המרא דאתרא, רבי אפרים זלמן, הבחין המהרש"ק שפניו זועפות קמעה, וביקש שיאמר לו על מה נשתנו פניו. השיב לו הרב, שאמנם הדרשה היתה טובה, אך מתוך הדברים, והשבון – הפלפול שעשה בפרשת 'שלה', פרשת המרגלים, עולה שלא היו שנים עשר מרגלים, אלא עשרים וארבעה, וזה נגד פשטות דברי התורה ודברי חז"ל, וכיוון ששינה מדעת התורה, זעפו פניו.

במקום תשובה, שאל רבי שלמה קלוגר את ה'בית אפרים', אם יש כאן בבית המדרש ירושלמי על מסכת סוטה. רבי אפרים זלמן השיב שמפני יוקרו ונדירותו של הירושלמי, אי – אפשר להשיג את הספר. הדרשן המשיך לשאול האם אפשר להביא לו מסכת סוטה מש"ס בבלי, והפעם התשובה היתה חיובית.

יעיין נא מר בדף ל"ד עמוד א', ויראה בעיניו שהביאו שם התוספות בד"ה 'מורטני', בשם הירושלמי, שדעת רבי עקיבא היא שהיו עשרים וארבעה מרגלים.

איזה ענווה! איזו גדלות של מנהיג אמיתי!

שמע ה'בית אפרים' את הדברים, וזוכר שאכן כך כותב התוספות. נו, עכשיו נעצור רגע ונתבונן: מה היה עושה 'מנהיג' שאינו מנהיג, הננוע בנגיעות מראשו ועד רגליו, שהיה רואה גאון שכזה

משרה פנויה

כיוון שבעיר זו לא היה באפשרותו להרביץ תורה באמצעות הרבנות, מחליט רבי שלמה קלוגר לחפש משרה אחרת, העיקר שיהא בכוחו להמשיך ולהפיץ את תורת השם, כלבבו.

והנה, לאחר בירור שעשה אצל אנשי העיר, מצא שבחיידר המקומי יש משרה פנויה של... מלמד – דרדקי והחליט לקחת אותה על שכמו. ישיב גאון כביר שכמותו, וירביץ תורה לילדי ישראל. העיקר שלא תשתכח תורה.

בכך עוד לא תם הסיפור. בעיר ברודין], המשיך מרן הגר"ש אלישיב לספר, היתה תקנה שכל יהודי שביקש להתקבל למשרת המלמדות, היה צריך לשאת לפני כן דרשה לפני הציבור בבית המדרש המקומי. והיה, אם מצאה הדרשה הן בעיני הקהל, זכה האיש במשרה, ואם לא – נאליץ היה לפנות את המקום לרעו הטוב ממנו.

בני הקהילה דרשו אפוא גם מהגר"ש קלוגר לשאת את דברותיו לפני העם. הגאון הסכים, אך דרש שגם ה'בית אפרים' יהיה נוכח בעת הדרשה. והנה, עולה ה'מועמד להיות מלמד' על בימת בית המדרש, ונושא דרשה מצוינת, כפי המתאים למי שעתיד להיות אחד מגאוני העם היהודי, והקהל אכן נהנה מאוד מהדברים.

פרשת

המשימה העיקרית: להרביץ תורה!

מלבד הלכה המאלף שיש לנו ללמוד מענותו המרובה של רבי אפרים זלמן מרגליות, שהעניק למהר"ש את המינוי המכובד, נסיק מכאן עוד שני דברים.

נתאר לעצמנו רב ואב"ד באחת הערים בארץ ישראל הנוטש את משרתו, והולך לחפש לו מקום אחר שבו יוכל להרביץ תורה, האם מצטיירת בדמיוננו גם זה הרחוק ביותר, מציאות כזו שאותו רב יילך להתמנות כ... מלמד בחיידר?! הרי הדברים יישמעו כחוכא והימלולא!(!)

ורבי שלמה קלוגר, ידע שמשימתו העיקרית בחיים היא להרביץ תורה, ואם נאלץ להתפטר ממשרתו בעיירה זאליפוט, הוא הולך להיות מלמד דרדקי, ולא אכפת לו משום דבר אחר, רק להרביץ תורה.

ועוד יש לנו ללמוד ממעשה מופלא זה, עד כמה גדולה הייתה ענותו של רבי שלמה קלוגר, בכך שהיה מוכן לשאת דרשה בפני כל הקהל, למרות שהעילה לדרשה הייתה כדי להביא לאישור מינויו כמלמד. כמה 'מנהיגים' היו מסוגלים לעשות זאת?(!) הרי לנו דמותו של מנהיג. והרי לנו כוחם של מנהיגי ישראל, שרק בזכותם מתקיים העם היהודי.

המגיע לעירו, ומצליח להפליא בדרשתו את כל יושבי העיר, ועוד מזכיר לו דבר שהוא – עצמו לא זכר...

הרי אדם שלא ניהן במידות טובות, ומגמתו איננה להנחיל את הטוב לקהל עדתו, היה עושה כל מצדקי שבעולם על מנת להיפטר במהירות האפשרית מאדם שכזה, שעלול לרשת ממנו את הרבנות.

ומה עשה היבית אפרים, בישרותו הגדולה, לאחר שמהר"ש קלוגר הראה לו את התוספות? – המרא דאתרא בעיר ברודני, כך סיפר מרן הגרי"ש אלישיב, אמר למהר"ש שמעתה בוודאי לא יתמנה למלמד תינוקות, אלא למגיד מישרים של העיר!(!)

מגיד – המישרים של ברודני] היה בדרגה זהה להמרא דאתרא של העיר, וכמו בכל ישיבה שבה מכהנים ראש ישיבה ומשגיח, היו בעיר ברודני] רב ומגיד – מישרים, כשאחד היה ממונה על החלק ההלכתי, והשני על הפן המוסרי של אנשי העיר.

והמרא דאתרא של העיר ברודני], ממנה את רבי שלמה קלוגר שיעמוד לצדו! כוונתו הייתה שלאחר מאה ועשרים שנותיו יתמנה המהרש"ק להמרא דאתרא, וכך אכן היה. היש בדמיוננו ציור תיאורי לענווה יותר גדולה מזו?!

הילולת ה'מאור והשמש' זיע"א

וכך היה, בהגיע יום הבר מצווה של רבנו, נערכה חופתו של רבנו, שכבר היה לתלמיד חכם מובהק, עם מילכה ראדל בת ר' מרדכי. כשרבי מרדכי לוקח על כתפיו גם את עול אחזקת בית אביו של רבנו.

זמן קצר לאחר נישואיו, בגיל שלוש עשרה, התוודע למורו ורבו הרבי ר' אלימלך מליז'נסק⁹ זיע"א, כאשר ביקר רבי אלימלך בקרקוב, ומני אז פרס רבי אלימלך זיע"א את חסותו על רבנו.

רבנו 'התגנב' לליז'נסק עקב התנגדות חמיו¹⁰, שם שהה כמה שבועות רצופים ועל אף גילו הצעיר, הפך לאחד מבכירי תלמידיו של רבי אלימלך. ומסביבות שנת ה'תקמ"ה, החל רבנו להפיץ ברבים את תורת החסידות, והקים תא חסידי בקרקוב בבית מדרשו העתיק של רבי נתן נטע שפירא זיע"א בעל 'מגלה עמוקות'. בקרקוב נתקל רבנו בהתנגדות עזה מצד הקהילה המקומית המתנגדים לחסידות, ואב בית הדין בעיר, רבי יצחק הלוי ובית דינו, אף אסרו עליו בהרם להפיץ את תורתו.

התנגדות זו מנעה מרבנו להקים חצר חסידית גדולה, ומהמוני חסידים להסתופף בצילו. בעקבות הרדיפות נגדו אף נאסר רבנו לזמן מסוים בבית הכלא

ביום המישי (א' תמוז) הבעל"ט יחול יום הילולת הצדיק רבנו קולינימוס קלמן הלוי אפשטיין זצוק"ל בעל הספר 'מאור ושמש' זיע"א.

רבנו נולד בשנת תקי"א, בעיירה נובי קורצ'ין (שבדרום פולין). לאביו רבי אהרן הלוי אפשטיין ז"ל, נצא צאצאים לשמואל הנביא ודוד המלך. משפחה ממעמד כלילי נמוך בת עשר נפשות.

כאשר היה רבנו כבן חמש עברה משפחתו לקרקוב⁸ כדי לחיות חיים טובים יותר, והוא נודע שם כעילוי מגיל צעיר. בילדותו, לאחר שמכר בייגל שנאפה בבית הוריו כדי לסייע בתמיכת משפחתו, היה מתגנב רבנו לבית המדרש ומאזין לדרשות ודברי התורה שנמסרו על ידי תלמידי החכמים בקרקוב.

יום אחד לאחר אחת הדרשות ביקש הרב מרדכי גוטגולד, אחד היהודים העשירים ביותר בקרקוב, מרבנו (בהיותו נער) בבדיחותא לחזור על הדרשה שזה עתה שמע, ולמרבה הפתעתו חזר הילד על כל הפלפול מילה במילה. גוטגולד הסכים לתמוך באפשטיין ולממן את לימודיו בישיבה, בתנאי שישא את בתו מלכה ראדל מיד כשיגיע לגיל מצוות.

¹⁰ להלן הרחבה בזה.

⁸ הנקראת גם קראקוב או קראקא.

⁹ אודותיו הרחבנו בס"ד בעלון פרשת צו, תשפ"ב.

פרשת

בהיכנסו אל מקום עמידתו של קודש הקודשים עמוד העולם, הרה"ק ר' אלימלך זיע"א, נפעמה רוחו, ונפשו כלתה לשורשה, ולא היה יכול להסיר מבטו וליבו מהצדיק, וכל התפילה עמד כשפניו לא זזות מפני הצדיק הגדול, וכך עמד עד שנסתיימה לה התפילה.

כל אותם ימים לא הפנה רבנו את ליבו ודעתו מהצדיק, ובכל כוחו איווה ליסוע אל קודש הקודשים מליזענסק, ובשיחתו עם נוות ביתו, הציעה לו ליסוע לקבל את פני הצדיק בימים טובים הקרבים ובאים.

חותנו בשומעו את רצונותיו של חתנו הצעיר גער בו, "חדל לך מדרך החסידות, ואל תפנה את ליבך לבטלה כמותם, אלא שב ועסוק בתורה כל ימך".

אשת חיל עטרת בעלה

רבנו נכאב מאוד אל ליבו, ואת יגונו שפך לפני נוות ביתו הצדקנית, והיא, כרחל אשת רבי עקיבא, אמרה לו, "אם רצונך הוא לטוב, אז תיסע בחשאי לליזענסק, ואל תירא ממאום, ועל הוצאת הדרך תמשכן את מטפחת ראשי, שבתוכה קבוע פנינים ואבנים טובות".

בשומעו את דברי אשתו, רחב ליבו, והודה לה' על דבריה וצדקותה, ומיד הכין עצמו לנסיעה, ובאישון לילה יצא את העיר, כשברכות אשתו מלוות אותו.

בטורנא בעקבות הלשנה, ועקב כך עזב את קרקוב לניישטאט, בה ישב בשלוח ללא התנגדויות. ברבות השנים ועם התפשטות תנועת החסידות בגליציה המערבית, שככה ההתנגדות ושמו של רבי קלונימוס קלמן זיע"א יצא לפני כצדיק וכמקובל, מספר שנים לפני פטירתו אף חזר להתיישב בקרקוב ובה נפטר בראש חודש תמוז ה'תקפ"ג.

לאחר פטירתו רצו החסידים לבנות 'אוהל' על קברו, אולם ה'מתנגדים' סירבו לאשר זאת. מצבת רבנו נמצאת בבית החיים 'החדש' בקרקוב, ונוספה מצבה חדשה על מצבתו.

מורו ורבו

"והיה העולם שומם עד שבאו שני המאורות הגדולים לעולם, הבעל שם טוב הקדוש, ואדמו"ר הרב רבינו אלימלך נשמתם בגנוי מרומים, והם פתחו שער לה' צדיקים יבואו בו", כך כותב רבנו בספרו 'מאור ושמש' (פ' אמור). ומי שמצא את רבו בדורו כבעש"ט בדורו, בחר לו שלא תזוז ידו מתוך ידו.

כאמור לעיל פעם הגיע הרה"ק רבי אלימלך מליזענסק זיע"א ומי שעתיד להתוות דרכו, ולהיות מורו ורבו של רבנו, לעיר קראקא והתפלל בבית מדרשו של בעל ה"מגלה עמוקות" זיע"א, לא רבים היו מבני העיירה שבאו לקבל את פניו, מחמת שהיו, כאמור, מתנגדים לדרך הבעש"ט, אך רגליו של רבנו הוליכוהו אל עבר בית מדרשו של ה"מגלה עמוקות".

שהשתייכו לחסידות, אבל עד לאותו יום אף אחד לא העיז "להפיץ" שם חסידות.

רבנו שב לקראקוב להפיץ חסידות, ורב העיירה שהיה מראשי המתנגדים לחסידות, מיהר להחרימו ולנדותו [כאמור לעיל], והוציא עליו עם כל חברי בית דינו איסור מוחלט על רבנו להפיץ את החסידות בעיירה.

החרם היה סביב שנת תקמ"ו, ואז גדלו הרדיפות נגדו, אולם רבנו לא נסוג מדרכו. רבותיו בעת ההיא, רבי יעקב יצחק 'החווה' מלובלין, רבי ישראל מקוויניץ זיע"א ורבי מנלי מרימונוב זיע"א, עודדהו.

זה גרם שלא יכל רבנו להפיץ את אור החסידות כרצונו הקדוש, אך חפץ ה' בידו הוציאה, ועד מהרה בקע שמו כאחד מגדולי החסידות, וכאחד מגדולי תלמידי הרה"ק מליז'ענסק.

"מאור ושמש"

במשך שנים הנהיג את עדתו ביד רמה, ובסוף ימיו בניו הקדושים התחילו לסדר את דבריו בספר לדפוס, וכך סידרו תחת השגחתו את הספר הקדוש "מאור ושמש", שהתקבל ברטט בכל תפוצות החסידים, ועד ימינו אנו נחשב לאחד מהספרים הבסיסים בתורת החסידות.

"מאור ושמש", הוא מהספרים החשובים ביותר בחסידות כנ"ל, הן מבחינת ערכו הספרותי, והן מבחינת הציטוטים הרבים של דברי רבותיו והנהגותיהם.

למחרת, כשנודע בעיר על נסיעת רבנו אל הרבי ר' אלימלך, רעשה וגעשה העיר, היאך נפלו גיבורים, למדן העיירה נתפס לחסידות, וציפו כולם לחזרתו לעשות בו שפטים.

כיסופיו וגענועיו הובילוהו לעבר העיירה לז'ענסק, ובדרכו עבר בעיירה לובלין שבאותה תקופה גר שם הרה"ק ה'חווה מלובלין' זיע"א, והרה"ק הפציר בו להישאר אצלו על שבת, ואילו רבנו רצה עד שבת כבר לחסות תחת כנפי הרבי ר' אלימלך, ולכן לא נאות ופנה והמשיך בדרכו.

בהגיעו להר"ר אלימלך, שלח אותו לידירו הרה"ק ר' מיכלי מזלאטושב זיע"א, שיחסה תחת כנפיו, ואחר שני שבתות קרא ר' מיכלי לרבנו, ואמר לו, "חזור לרבי ר' אלימלך, ואמור לו שכמו ר' קלונימוס אין לו הרבה".

חזר רבנו לז'ענסק, וקיים את מצוות הרה"ק ר' מיכלי כפשוטם, ומיני אותו יום קירבו הרבי ר' אלימלך ביותר, וכך הפך הרה"ק ר' קלונימוס קלמן הלוי זיע"א להיות מתלמידיו המובהקים.

הנהגתו

ברבות הימים קרא הרבי ר' אלימלך לרבנו, וסמך ידיו עליו, וציווה עליו לשוב לעירו ולהפיץ שם את תורת החסידות.

כאמור, העיירה קראקוב הייתה מעוז למתנגדים, ולא היה שם דריסת רגל לחסידות, ורבנו היה שם מהבודדים

הילולת רבי נחמן מהורדנקה זיע"א

ביום שישי (ב' תמוז) הבעל"ט, יהול יום הילולת הצדיק החסיד רבנו נחמן מהורדנקה זצוק"ל זיע"א.

הנה"צ רבי נחמן מהורדנקה זצוק"ל זיע"א, נולד בסביבות שנת ה'ת"מ בעיר זולקובה שבגליציה, לאביו רבי יצחק זיע"א¹¹, שהיה ממשפחה המיוחסת דור אחר דור, שישה דורות, למהר"ל מפראג זיע"א.

לאחר נישואיו התקרב רבנו לבעל שם טוב הקדוש בהשפעת גיסו רבי חיים מהורדנקה זיע"א. ודרכיו בעבודת ה' עברו מפנה עקב היכרותו עם תורת הבעש"ט.

כשהתבגר רבנו פנה ללמוד ב"קלוז" בעיר ברודי והתיידד עם רבי נחמן מקוסוב¹² זיע"א ורבי מנחם מנדל מבאר¹³ זיע"א.

כוונות המקוה

אנב, הא הזוכרנו לעיל מעניין טבילותיו של רבנו במקוה, מסופר¹⁵, שהרה"ק רבי נחמן מהורדנקה זיע"ע, היה מה'ששים גבורים¹⁶ של הבעש"ט, ומראשי המקורבים אליו, כפי שנראה מכמה עובדות שהיו בינו ובין רבו. ומסופר כי כשגילה הבעש"ט לתלמידיו את סוד כוונת המקוה, העירו התלמידים על השינויים שיש בהם, כלפי הכוונות שגילה האריז"ל, וכאשר שמע הבעש"ט הק' דבר

רבנו לצד ריבוי עמלו בתורה, הרבה להתעסק בפרישות ובסיגופים. [וכמו שמעיד עליו בעל 'שבחי הבעש"ט'¹⁴, "פעם אחת שמעתי מרבי נחמן מהאראדענקע שאמר, הייתי חסיד גדול כל כך שהייתי בתענית יום ביום, והלכתי בכל יום למקוה קרה. שבדור זה לא יוכל לסבול שום אדם מקוה קרה כזו. וכשבאתי מהמקוה לביתי, ומצאתי המקום חם מאד עד שכמעט בערו

¹¹ כך מקובל במסורת.
¹² גם הוא כרבנו היה מתלמיד הבעש"ט הקדוש, ומראשוני מפיצי החסידות, והוא שהביא את החסידות אל בוקובינה.
¹³ שגם הוא היה מצדיקי החסידות ומתלמידי הבעש"ט זיע"א, ונודע כמגיד מישרים של העיר באר.
¹⁴ "שבחי הבעש"ט" (ירושלים תש"נ) ע' קפ"ה.
¹⁵ ראה בספר 'אור יקרות' (ח"א עמ קלח) להרב חיים שלום פרוש ז"ל. וב'סיפורים נוראים'. והובא בספר

¹⁶ כמובא בספה"ק, שנשמתו של הבעש"ט לא רצתה כלל לירד לעולם הזה, ורק אחרי שהובטח לה שיהיו סביבה החבראי קדישא שיתמכו בו, בבחינת "שישים גיבורים סביב לה", הואילה לרדת. וכך הוה, וסביב הבעש"ט היו תלמידים גדולים שהפיצו את תורת החסידות.

במתנה, שלא ישמע כי אם מה שצריך לשמוע, וזה שאני מספר בשבחו אינו שומע. והוא כאשר ראה שפתי נעות וקולי לא ישמע, היה סבור שאני מדבר בדברי תורה, לכן הרכיז את עצמו לשמוע מקרוב. והמופת לזה, כשאני מדבר דברי תורה אז הוא שומע אפילו מרחוק.

הכל טוב ולטובה

בכלל המעלות בהם עוטר רבנו, היא מידתו לראות את העולם בעין חיובית. ובפרט נתפרסם ש[ממש] אמר על כל דבר שראה, שהוא טוב ולטובה.

וכך מובא ב'שבחי הבעש"ט'¹⁸, רבי נחמן מהאראדענקע היתה לו מדה שהיה אומר על כל דבר שראה או שאירע לו שהוא טוב ולטובה. והיתה אמונתו חזקה כעמוד של ברזל.

פעם אחת העמידו אנשי חיל בקהלת קדש מעז'בוז' אצל היהודים. אמר הבעש"ט לרבי נחמן, להתפלל שלא יעמדו אנשי חיל בבתי היהודים. אמר לו רבי נחמן, "שזה לטובה". אמר לו הבעל שם טוב, "כמה יפה שלא היית בדורו של חמן, שהיית אומר על הגזרה שגם זה טוב..."¹⁹

הקב"ה, עם כל זה כשמרחפת גזירה על זולתו, יש לו להבין שרצון הקב"ה מעמו שיתפלל לביטול הגזירה. אך עכ"פ כזו הייתה מידת בטחונו של הצדיק, עד שלא יכול היה להתפלל לביטול גזירה, לגודל אמונתו שאך טוב וחסד היא.

זה מהם תיכף השליך ראשו לאחוריו, ופניו נעשו לפיד אש ועיניו בולטות, כדרכו בהתפשטות הגשמיות בעת עלייתו בעולמות העליונים וכו'. ובקצה השולחן ישב ר' נחמן האראדנקיר ונפלה עליו תרדמה גדולה והוא נרדם אצל השולחן המהור. ובתוך שינתו חלם וכו'. ובחלומו בא הבעל שם טוב והתחיל לדרוש הדרוש הזה בכוננת המקוה, ועמד לנגדו איש רך בשנים וסתר את דברי הבעש"ט, ושאל מי הוא זה, ואמרו שהוא האר"י ז"ל, ונמשך הפלפול ביניהם זמן רב עד ששמע איך האר"י ז"ל הודה לדברי הבעש"ט, ובתוך כך הקיץ ר' נחמן משינתו. ותיכף ישב הבעש"ט ואמר, "נחמן, אני לקחתי אותך להיות עד בדבר זה, תעיד האם לא הודה לי האר"י ז"ל".

לא רוצה לשמוע שבחו

עוד מסופר¹⁷, שפעם אחת היה הבעל שם טוב מספר בשבחו של הרב מוריני נחמן האראדאנקער בפניו, והוא היה יושב בריחוק מקום ממנו, אזי הקריב את עצמו והרכיז את אזנו לשמוע. והיה בעיני העם לפלא שמרכיז רבי נחמן אזנו לשמוע שבחו. ושאלו העם את הרב הבעל שם טוב על זה. ואמר להם, כי הרב מוריני נחמן ביקש מהשם יתברך שיתנו לו

¹⁷ 'שבחי הבעש"ט' (מהדורת ירושלים תש"נ. עמ' רס"ג.

¹⁸ במהדורה הנ"ל (הערה קודמת) עמ' קצ"ח.

¹⁹ בספר "דברי ישראל" (פרשת בשלח) הביא מעשה זה, וביאר שכוננת הבעש"ט היתה ללמדו, שהגם שהצדיק אין לו שום רצון כי הוא מבטל רצונו לרצון

פרשת

וה'תולדות' לפרשת דרכים, ונסע הארון לדרכו לדרך אחר, והם נסעו מצד שני ובאו בעוד היום גדול. והיה באמת לטובה נסיעת הארון, כי המהנה נסעו לאט, ואם היו נוסעים אחריהם בודאי היו מחללים שבת. כל זה שמעתי מהרב דקהילה קדושה פולנאי (הוא רבנו יעקב יוסף מפולנאה זיע"א).

רבי נחמן מברסלב

לאחר פטירת אשתו הראשונה התחתן רבנו בנישואים שניים עם אחותו של רבי יצחק מדרוהוביטש²⁰ זיע"א. המסורת החסידית מספרת שהשירוף נעשה בעצתו ויוזמתו של הבעש"ט, וכלל סיכום בין הבעש"ט לרבנו, שהבן של רבי נחמן יתחתן עם בתה של אדל בת הבעש"ט לכשיוולדו. וכך היה לבסוף, שרבי שמחה בנו של רבנו נחמן מהורדנקה נישא לפייגא בת אדל [בת הבעש"ט], ומזיווג זה נולד הצדיק הקדוש רבי נחמן מברסלב זיע"א שנקרא על שם סבו, הוא רבנו – רבי נחמן מהורדנקה.

התבוננות בכל מחשבה

אגב, מוהר"ן מברסלב זיע"א מעיד (שיחות הר"ן), שמעתי מעשה מזקני רבי נחמן הארדנקער וזכרונו לברכה, שכשהיה על הספינה, פעם אחת לא היה לו לחם ולא אכלו כמה ימים עד שהגיעו לאיזה עיר, ולא היה שם יהודים רק ישמעאלים.

פעם אחת נסע רבי נחמן מהאראדענקע עם הרב דקהילה קדושה פולנאי [רבי יעקב יוסף זיע"א] בעל ה'תולדות' מקהלת נעמרוב להבעל שם טוב על שבת. וביום הששי נסעו ופגעו בארון אחד במרכבה גדולה, ונסע גם כן באותו הדרך ולאותו צד שהם נוסעים. והיה נוסע לאט. והיו יראים להעביר אותו [= לעקוף אותו]. והכה הרב [בעל ה'תולדות'] את ידיו ואמר, "ווי! ווי! כי אנחנו מחללים את השבת חס ושלום". והיה מצטער בצער גדול [מחמת הפחד לעקוף את ארון אדון, וממילא מתעכבים בנסיעה, ויגיעו חלילה לחלל את השבת].

ורבי נחמן אמר שהוא לטובה, ונוסף עוד על צערו, מה שרבי נחמן אומר [שלא הבין איך יתכן שזו לטובה].

ובשעה קלה פגעו מחנה גדולה מאד של נכרים הולכים עם משאות, והשלג מצדי הדרך היה גדול מאוד ולא יכלו בשום אופן לעבור עליהם כי הלכו גם כן בזו הדרך לאותו צד ולא לקראתם. ונסעו לאט, ואם היו הולכים אחריהם היו יכולים לחלל שבת.

וכשראו הנכרים עם המשאות את הארון, פנו כולם מן הדרך מיראת הארון ועברו גם רבי נחמן וה'תולדות' את מחנה הנכרים. ואחר כך באו רבי נחמן

²⁰ שגם הוא היה מתלמידי הבעש"ט, אביו של רבי יחיאל מיכל מזלוטשוב זיע"א.

שיבחינו בעצמו שיש בו שמץ מנהו וישוב תשובה ממנה גם במחשבה, וזה טובתו, שאלו היו יחיד היו סובר שהוא חסיד, מה שאין כן עתה.

והעיקר להסיר העצבות ולאחוז בשמחה, וסיפר [רבי נחמן מהורדנקה] מה שחלם לו כשהוא בארץ ישראל, והיה נבוכך אם לצאת לחו"ל מחמת טעמים הכמוסים לו וכו', עד שראה בחלום שאחד סיפר לו שיש כמה רופאים הנותנין רפוא[ו]ת על ידי משקה מר, אך זה הרופא יותר טוב שנותן רפואה על ידי משקה מתוק מדבש.

והוא ענין הנ"ל, שעל ידי תענית וסגופים והתמדת לימודו גובר העצבות, ומלמד חוב על בני עולם שאינן עושין כמעשיו ומניחין חי עולם וכו', וכמעשה דרשב"י ובנו שיצאו ממערה הנז' בש"ס דשבת (לג'): עד שיצא בת קול חזרו למערתכם וכו', והוא רפואה ע"י מים מרים.

מה שאין כן רפואה זו, בדרך זה שיתן לב אף בכל דבר מנונה שרואה בחבירו שהוא לתועלת עצמו וכנ"ל, הוא על ידי משקה מתוקה מדבש לעורר רחמים בעולם ועל כל אדם, שידע שהש"י הוא בכל דבר פרטי, ויתנהג כנ"ל, אז הוא רפואה מתוקה בלי שום סינוף, ויערב לו ויבושם, ודפח"ח.

ולקח ישמעאל אחד את רבי נחמן הנ"ל ונתן לו לאכול, והוא כבר לא אכל כמה ימים ונמל ידיו ובירך ברכת המוציא וקודם שהתחיל לאכול בא לו על מחשבתו "אל תלחם את לחם רע עין" (משלי כ"ג ו'), ומחשבות שלנו אינם דבר ריק כלל (כך אמר רבי נחמן זקינו בספורו מעשה זה) ולא ידעתי מה לעשות כי כבר ברכת ברכת המוציא, אך אעפ"כ היה בדעתי למנוע מלאכול כלל מחמת המחשבה הזאת, אך אח"כ בא על מחשבתו "ואת העורבים צויתי לכלכלך (מלכים א' י"ז, ד') ואז אכל.

מתיקות תורת החסידות

ה'תולדות יעקב יוסף' (בפ' חי שרה) כותב, שמעתי מהרבני הוותיק מוהר"ן הארדינקע, שחלם לו בארץ ישראל, כי יש רופאים המרפאים על ידי משקה מר, ויותר טוב הרופא על ידי משקה מתוק. והנמשל זה, על ידי סיגופים נעשה מר ואכזרי לחייב העולם, מה שאין כן בחינה ב' על ידי מחשבה טובה מזכה ומלמד זכות על בני עולם.

וב'קונטרס אחרון' (שם) מוסיף ה'תולדות', שמעתי מהרבני הוותיק מוהר"ן, פירוש על דברי הרב הנ"ל שיכוין בכל דיבור הכנעה והבדלה והמתקה, דמעבר לדף. שיצא ממדת הגבורה, שלא ללמד חוב על בני עולם רק שיכנס ברחמים, וילמד זכות על כולם, גם שרואה דבר כעירות מחבירו ירגיש שהוא לטובתו,

ארץ ישראל

בשנת ת"ק ביקר רבנו בארץ הקודש עם בנו ר' שמשון ורבי גרשון מקיטוב. באותה עת עלה ארצה רבי אליעזר רוקח מאמסטרדם, כשמטרת בואו, להיוועד עם רבי נחמן על אדמת הקודש, "כשנהיה יחד בארץ-הקודש, נביא את הגואל!" אמר.

אך מה הצטער לאחר בואו, בשומעו מפי ר' שמשון, כי אביו נאלץ לשוב לחו"ל. הדבר הגיע לידיעת רבי נחמן, והוא יצא מייד בחזרה לארץ-ישראל, אך בהגיעו התבשר כי רבי אליעזר נסתלק לעולמו.

עקב השליחויות הקדושות שהטיל עליו רבו (הבעש"ט), נמנע ממנו להשתקע בארץ-ישראל בחיי הבעש"ט. גם לאחר הסתלקות אור שבעת הימים, נמנע מכך. ונהוג היה רבנו להשתטח על ציונו של הבעש"ט ולשוחח עמו כמו בחיים היותו, וסירב לעלות ארצה, בטרם יקבל את רשותו.

בשנת תקכ"ד השתטח על קבר הבעש"ט יחד עם חברו רבי יוסף מקמינקא

פרשת

זיע"א. בשובו צהלו פניו באומרו "עתה ציוה עלי רבי לעלות לארץ-הקודש!"

באותה שנה, ביום כ"ג בתמוז, יצא יחד עם קבוצת צדיקים, ביניהם רבי מנדל מפרימישלן, אל ארץ האבות. בהיותם בלב ים, קמה לפתע סערה עזה, עד שהאוניה הישבה להישבר. ביום העשירי לסערה, אסף רבי נחמן מניין יהודים, נטל ספר תורה בידו ואמר, "אם נגזר חלילה בבית-דין של מעלה שנאבד מן העולם – אנו בבית דין של מטה, בצירוף קודשא בריך הוא ושכינתיה, איננו מסכימים לגזירה זו, יהי רצון שתתבטל". כל הנוכחים ענו אמן, וכעבור זמן קצר נח הים מזעפו.

בי"ד בתשרי שנת תקכ"ה הגיע רבנו ארצה²¹ לעיר עכו ומשם עלה להתיישב בטבריה²².

כעבור שנתיים נפל למשכב, ובעת רעוא דרעיון של שבת קודש, ב' בתמוז תקכ"ו, עלתה נשמתו בסערה השמימה, כשחברו רבי מנדל מפרימישלן קורא לפניו מתוך הזוהר הקדוש, ונטמן בבית הקברות העתיק בטבריה, בחלקת גדולי החסידות.

בגדי חורף למחסה מזרם וממטר. והיה אז יום חם וצח כעצם השמים לטוהר, הם יצאו מן העיר לילך למערת ר' חייא ובניו זיע"א ובגדי החורף בידם. ואז עמד בשער העיר שר ושופט העיר, וכראותו שהם הולכים ובגדי חורף בידם, צחק מהם הרבה. ירק בפניהם ואמר, שאם יחזרו להעיר ולא ירד הגשם, ירמוס את הרה"צ הנזכר תחת כפות רגליו. הם הלכו לדרכם למערת ר' חייא ובניו, ושפכו שיחם נוכח פני ה', והשמים נתקדו בעבים וירד גשם שוטף עד מאד, ולולא שהיה להם בגדי החורף, לא יכלו לבוא העירה. וכאשר חזרו העירה המתין להם בשער העיר שר ושופט העיר הנזכר, ולקח את הרה"צ הנ"ל והרכיב אותו על כתפיו ונשאו עד תוך העיר, והעיר טבריה צהלה ושמחה על הגשמי רצון וברכה שירדו, וגם כי נתקדש שמו הגדול ית"ב, וכל הנכרים אמרו מי כמך באלוקים ומי כעמך ישראל". (טבור הארץ' דף ק').

²¹ על עלייה זו הובא במקורות רבים, כי בערב ראש השנה תקכ"ה הגיעו לנמל יפו. עולי הרגל הספרדים עזבו את האוניה בדרכם לירושלים בעוד אנשי השיירה החסידיים נשארו באוניה במשך החג, ורק בצום גדליה הפליגו לכיוון עכו. בשל הסערה שפקדה את הים הם הגיעו ליעדם רק כעבור תשעה ימים ב"ב בתשרי. וב"ג בתשרי עזבו את עכו ובעזרת חמורים ופרדות הגיעו לטבריה.

²² ושמעתי מוקנים שבעת שישב פה היה בהצנע לכת. שאשכנזים עדיין לא ישבו אז בטבריה רק ספרדים. והם לא ידעו מגודל קדושתו, רק החזיקוהו לאדם כשר, רק אחר כך נתגלה על ידי סיבה, שבשנה אחת היתה עצירת גשמים עד מאד, וציוה הרה"צ ר"ן (הוא רבנו) הנזכר, שילכו למערת ר' חייא ובניו להתפלל שמה על הגשמים. וגם הוא הלך עמם. וציוה להם. שיקחו עמם

פטירת הצדיקים לשבוע הבעל"ט

יום השבת – כו' סיון

התנא רבי יונתן בן עוזיאל זצ"ל.
רבי אליעזר משה מאג'אר מחכמי ירושלים זצ"ל.
רבי שמעון אשריקי ראב"ד לעדת המערבים בירושלים זצ"ל.
רבי רפאל יוסף בן רובי, מח"ס 'דרך המלך' על הרמב"ם זצ"ל.
רבי אברהם סמאג'ה מרבני טוניס זצ"ל.
רבי אהרן זליג ב"ר קלמן קלונימוס שרשבסקי זצ"ל.
רבי מיכל יהודה ליפקוביץ זצ"ל.

יום ראשון – כז' סיון

התנא רבי חנניא בן תרדיון מעשר הרוגי מלכות זצ"ל.
רבי מאיר אייזנשטאדט, 'פנים מאירות' זצ"ל.
רבי מאיר אזינשטט, מח"ס 'אור הגנוז' 'כתנור אור' זצ"ל.
רבי מרדכי סאויצקי מבוסטון, מח"ס 'ביכורי מרדכי' זצ"ל.

יום שני – כח' סיון

רבי שמשון אהרן פולנסקי הרב מטעפליק זצ"ל.
רבי ישראל זאב גוטסמן ראש ישיבת 'נצח ישראל' זצ"ל.
רבי אברהם אדאדי מטריפולי, מח"ס 'ויקרא אברהם' זצ"ל.

יום שלישי – כט' סיון

רבי שלמה דנה, מח"ס 'שלמי תודה' זצ"ל.
רבי יעקב ישראל דיהאן הי"ד זצ"ל.
רבי יהושע פיטוסי ראב"ד צפת זצ"ל.

יום רביעי – ל' סיון

רבי יום טוב ידיד הלוי מגדולי המקובלים בארם צובא זצ"ל.
רבי אהרון בן ציון חכם ברוך מעולם, מח"ס 'תולדות אהרן ומשה' זצ"ל.
רבי יוסף שלוש מרבני העדה המערבית בירושלים זצ"ל.
רבי שלמה קלוגר, מח"ס 'האלף לך שלמה' זצ"ל.
התנא רבי חנניא בן עקשיא זצ"ל.
רבי בנימין מקיקץ ידיד, מח"ס 'יד בנימין' זצ"ל.

יום חמישי – א' תמוז

רבי שמואל ברוך ורנר, מח"ס 'משפטי שמואל' זצ"ל.
רבי משה, אבי רבי ישראל נאנ'ארה, מח"ס 'לקח טוב' זצ"ל.
יוסף הצדיק בן יעקב אבינו זצ"ל.
רבי צבי ידיד, מח"ס 'ארץ צבי' זצ"ל.
רבי אברהם חיים ב"ר רחמים מרבני בבל זצ"ל.
רבי נסים חורי מעיר תיטאיון מחכמי טוניסיה זצ"ל.
רבי קלמן קלונימוס הלוי אפשטיין, מח"ס 'מאור ושמש' זצ"ל.

יום שישי – ב' תמוז

רבי יוסף בן וואליד, מח"ס 'שמו יוסף' זצ"ל.
רבי מרדכי זאב הלוי איטינגא, מח"ס 'מפרשי הים' זצ"ל.
רבי נחמן מהורדנאק תלמיד הבעש"ט זצ"ל.

כל צדיק וצדיק שאתה יודע היום שנפטר בו, תזכיר שמו אותו היום.

"פלוגי עליו השלום זכרונה לברכה וטובה"

(מור הכו"א חיי בספורי 'כתר מלכות אות רח)

כל הזכויות שמורות להשם יתברך
מותר ומצוה להעתיק (כמתכונתו) לעלם ולהפיצו ברבים.

לתרומות והקדשות – 0548443818. להפצת העלון באזור מגוריהם – 0529569828

העלון מוקדש לרפואה שלמה
לילדה מיה אסתר בת ליטל נ"י

ולהצלחה ברוחניות ובגשמיות, נחת דקדושה ונהורא מעליא
לגיל בן יפית וב"ב יצ"ו. זוהר בן תמר וב"ב יצ"ו. יחיאל בן שדרה ודבורה בת
רחל יצ"ו. משה בן שרה יצ"ו וב"ב. שמואל בן שרה יצ"ו.
אדם רפאל בן נילי וב"ב יצ"ו.

השיעור השבועי מתקיים בע"ה בכל יום שני בשעה 20:30
'ליקוטי מוהר"ן' בביאור ויישום. בבית הכנסת "מזל אריה" רחוב מזל
אריה, פסגת זאב ירושלים. – איש קשר – 0529569828

כמו"כ נערך בכל יום רביעי בשעה 20:30
שיעור בפרשת השבוע ע"פ 'אור החיים' הקדוש וגדולי אדמו"רי החסידות
ברחוב עובדיה 5 בעיר חולון. – איש קשר – 0549148181

העלון מופץ חינם לזיכוי הרבים
ניתן להשיגו כל שבוע החל מיום שלישי בחנות "ברכת הקודש"
רחוב משה דיין 107, פסגת זאב ירושלים.

כמו כן ניתן להשיג בחנות את ספרי המכון:

לקבלת העלון בכל שבוע whatsapp שלח למספר 0529569828 וכתוב "צרף אותי
לקבלת העלון". כמו"כ ניתן לקבל את העלון במייל – eliezergg626@gmail.com

"שמעו ותחי נפשכם" – ראינו לנכון להודיע לציבור היקר – על שיעורו של מזכה הרבים
הרב משה קינן שליט"א, בכל יום שני בשעה 00:00 בלילה ברדיו קול ברמה 92.1 FM